

Κοινωνική Πολιτική

Social Policy

Αφιέρωμα στην Κοινωνική Πρόνοια

Άρθρα / Articles:

Ανδρέας Φερόνας, Βαρβάρα (Μπέρρυ) Λαλιώτη
Κοινωνική Πρόνοια: Μια επισκόπηση του πεδίου

Κωνσταντίνος Γεώργιας
Από τις ανεκπλήρωτες μεταρρυθμίσεις της κοινωνικής πρόνοιας στον Οργανισμό Προνοιακών Επιδομάτων και Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΟΠΕΚΑ)

Μενέλαος Θεοδωρουλάκης
Η μεταρρύθμιση της κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα: οικονομικά και ποσοτικά δεδομένα με έμφαση στις μεταβολές του μείγματος ευημερίας

Δημήτρης Απίστουλας, Δήμητρα Νίκου
Η έννοια της ευαλωτότητας και η τυποποίηση των ευάλωτων ομάδων του πληθυσμού στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας

Μαρία Στρατηγάκη
Ολοκληρωμένες υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας στον Δήμο Αθηναίων

Σάββας Βαμβακίδης, Γεώργιος Φιλιππίδης, Σεβαστή Χατζηφωτίου
Η Τεκνοθεσία και η Αναδοχή Ανηλίκων ως Θεσμοί Παιδικής Προστασίας στην Ελλάδα

Η Τεκνοθεσία και η Αναδοχή Ανηλίκων ως Θεσμοί Παιδικής Προστασίας στην Ελλάδα

Σάββας Βαμβακίδης

Msc, Κοινωνικός Λειτουργός, M.K.O. Solidarity Now

Γεώργιος Φιλιππίδης

Επίκουρος Καθηγητής Κλινικής Κοινωνικής Εργασίας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας Δ.Π.Θ.

Σεβαστή Χατζηφωτίου

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας Δ.Π.Θ.

Περίληψη

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται το πλαίσιο της παιδικής προστασίας στην Ελλάδα και αναλύονται οι παιδοκεντρικοί θεσμοί της αναδοχής και της τεκνοθεσίας ανηλίκων, σύμφωνα με το υπάρχον και το πρότερο Νομοθετικό πλαίσιο οργάνωσης και εφαρμογής τους.

Συγκεκριμένα, σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εξετάσει τους θεσμούς της Αναδοχής και της Τεκνοθεσίας, μέσα από μία συγκριτική σκοπιά του παλαιού και του νέου Νομοθετικού πλαισίου για τους δύο αυτούς σημαντικούς θεσμούς στην παιδική προστασία.

Για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού εξετάστηκαν οι στάσεις, οι αντιλήψεις, οι απόψεις και οι προτάσεις των επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών που είναι ο βασικότερος επαγγελματικός κλάδος για την προώθηση και υλοποίηση των σημαντικών αυτών θεσμών και οι οποίοι εργάζονται στα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας των Περιφερειών της χώρας και στις Κοινωνικές Υπηρεσίες των Περιφερειακών Αυτοδιοικήσεων (Αντιπεριφέρειες). Το δείγμα της ποιοτικής έρευνάς μας αποτέλεσαν 10 Κοινωνικοί Λειτουργοί με πάνω από πέντε (5) έτη εργασίας στην παιδική προστασία. Κατά τη διάρκεια των εις βάθος συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν εξετάστηκαν συγκριτικά το νέο και το παλαιό νομοθετικό καθεστώς για τους θεσμούς της Αναδοχής και της Τεκνοθεσίας στην Ελλάδα, καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που εντοπίζονται στην εφαρμογή των θεσμών αυτών στην παιδική προστασία, ως μια πρώτη αποτίμηση του αρχικού διαστήματος εφαρμογής του νέου Νόμου 4538/2018.

Λέξεις κλειδιά: Παιδική Προστασία, Αναδοχή, Τεκνοθεσία, Νομοθετικό πλαίσιο, Κοινωνικοί Λειτουργοί.

1. Εισαγωγή

Ο δημόσιος τομέας, μέσω του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ασκεί την σημαντικότερη παρέμβαση για την προστασία των παιδιών έξω από τη φυσική τους οικογένεια. Στο Κράτος ανήκουν διάφοροι οργανισμοί για την παιδική προστασία, οι οποίοι έχουν ως στόχο τόσο την ιδρυματική φροντίδα των ανηλίκων, όσο και την προώθηση των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας¹.

Τα προγράμματα παιδικής προστασίας, έξω από τη φυσική οικογένεια, οργανώνονται τόσο από κρατικούς φορείς, όσο και από Μ.Κ.Ο. Όταν μιλάμε για φροντίδα έξω από τη φυσική οικογένεια αναφερόμαστε : α) στην ιδρυματική φροντίδα, β) σε προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή αναδοχής και γ) σε προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή τεκνοθεσίας.

Το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, μέσω της Γενικής Γραμματείας Πρόνοιας, έχει την ευθύνη για τη διαμόρφωση του νομοθετικού και θεσμικού πλαισίου, για την άσκηση παρέμβασης και την εξειδίκευση των προγραμμάτων παιδικής προστασίας. Η παιδική προστασία στην Ελλάδα περιλαμβάνει :

α) Την ιδρυματική φροντίδα απροστάτευτων παιδιών. Παραδοσιακά, στην Ελλάδα η βασική μορφή εξω-οικογενειακής προστασίας ήταν η εισαγωγή σε κάποιο ίδρυμα-δομή. Τα περισσότερα παιδιά τοποθετούνται σε ιδρύματα όταν η φυσική οικογένεια αδυνατεί ή δεν υπάρχει για να τα φροντίσει ή κρίνεται ακατάλληλη για την άσκηση του γονεϊκού της ρόλου (Χρυσικός, 2002).

β) Τα προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή αναδοχής. Η αναδοχή θεωρείται σήμερα μία από τις πιο αποδοτικές και κατάλληλες λύσεις για την προστασία και τη φροντίδα ενός απροστάτευτου ανηλίκου. Ως αναδοχή εννοούμε την ανάληψη της φροντίδας ενός παιδιού πλήρως ή μερικώς (κάποια διαστήματα στο ίδρυμα και κάποια στην ανάδοχη οικογένεια), από μια οικογένεια ή κάποιο άτομο, για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι ανάδοχες οικογένειες επιλέγονται μετά από κοινωνική έρευνα, που σκοπό έχει την εξακρίβωση των κινήτρων τους, της υγείας τους, των συνθηκών της ζωής τους, της ηθικής τους υπόστασης και κυρίως της αγάπης τους για το παιδί. Η αναδοχή μπορεί να πάρει πολλές μορφές ανάλογα με τις ανάγκες που επιδιώκει να εξυπηρετήσει (Γεώργαρου, 2016).

γ) Τα προγράμματα παιδικής προστασίας με τη μορφή τεκνοθεσίας. Σε τεκνοθεσία οδηγούνται τα παιδιά τα οποία δεν έχουν καμία δυνατότητα να επανασυνδεθούν με τη βιολογική τους οικογένεια, για οποιονδήποτε λόγο. Η τεκνοθεσία θεωρείται η πιο ουσιαστική λύση για την αποκατάσταση του απροστάτευτου παιδιού, αφού προσφέρει στο παιδί τη δυνατότητα να ζήσει και να αναπτυχθεί δια βίου μέσα στους κόλπους μιας θετικής οικογένειας. Η διαδικασία της τεκνοθεσίας καθορίζεται αυστηρά από συγκεκριμένες διατάξεις νόμων και πραγματοποιείται μόνο όταν εξασφαλίζεται το συμφέρον του παιδιού και δεν υπάρχουν νομικές εκκρεμότητες που να το συνδέουν με τη βιολογική του οικογένεια (Φουντεδάκη, 2010).

Η ζωή μέσα σε ένα ίδρυμα προϋποθέτει την ομαδική συμβίωση, με πολύ διαφορετικές όμως συνθήκες από αυτές που ισχύουν μέσα σε μία στενή οικογενειακή μονάδα. Είναι φανερό ότι η

1. Παρ' ότι στη Νομοθεσία χρησιμοποιείται ο όρος υιοθεσία, οι συγγραφείς του άρθρου αυτού, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιούν τον όρο τεκνοθεσία αντί για υιοθεσία, ο οποίος δεν παραπέμπει σε συγκεκριμένο φύλο του υποψηφίου θετού ανηλίκου και δεν προκαλεί λεξικό σεξισμό.

ομαδική αυτή συμβίωση δημιουργεί αρκετές φορές προβλήματα και εντάσεις. Το μέγεθος της συναισθηματικής αντίδρασης κάθε παιδιού είναι ανάλογο με το οικογενειακό του περιβάλλον και σχετικό με το λόγο εισαγωγής του σε ένα ίδρυμα. Έτσι το κάθε παιδί «κουβαλώντας» τα προσωπικά του βιώματα από τη φυσική του οικογένεια, εισάγεται στο ίδρυμα τραυματισμένο συναισθηματικά. Ωστόσο, ένα από τα βασικά και θεμελιώδη Δικαιώματα του κάθε παιδιού είναι να μεγαλώνει μέσα σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον (Αμπατζόγλου, 2002).

Σύμφωνα με το Νόμο 4538/2018, ο οποίος δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 85/τ. Α΄/16-05-2018 και έχει ως τίτλο “Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις”, εισάγονται βασικές καινοτόμες ρυθμίσεις, που έρχονται να προστεθούν και να βελτιώσουν το μέχρι σήμερα υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο, κυρίως σε πρακτικό επίπεδο. Έτσι, με τις εν λόγω ρυθμίσεις, επιχειρείται να μειωθεί ο χρόνος αναμονής των υποψηφίων ανάδοχων ή θετών γονέων, προκειμένου να λάβουν υπό την προστασία τους ένα παιδί, ενώ θεσπίζονται ενισχυτικά μέτρα για την προώθηση των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας. Τηρείται, επίσης, εφεξής από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) Εθνικό Μητρώο Ανηλίκων – για τους ανηλίκους που βρίσκονται υπό καθεστώς παιδικής προστασίας, Εθνικό Μητρώο Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων και Εθνικό Μητρώο Εγκεκριμένων Αναδοχών Ανηλίκων. Μεταξύ άλλων, προβλέπονται νέες παροχές, διευκολύνσεις και κίνητρα σε ανάδοχους γονείς, όπως θα δούμε στο άρθρο αυτό.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθούν οι στάσεις και αντιλήψεις των Κοινωνικών Λειτουργών που εργάζονται στο χώρο της παιδικής προστασίας σχετικά με το παλαιό και το νέο Νομοθετικό πλαίσιο, όσον αφορά τους δύο σημαντικούς θεσμούς της αναδοχής και της τεκνοθεσίας στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα επιλέχθηκε διότι είναι αυτή που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή για την προβολή και υλοποίηση των θεσμών της αναδοχής και υιοθεσίας και είναι αυτή που καθημερινά έρχεται αντιμέτωπη με την γραφειοκρατία και τις ποικίλες αγκυλώσεις του νομοθετικού πλαισίου.

Επιμέρους στόχοι της μελέτης μας είναι να αποτυπωθούν τα οφέλη και οι αδυναμίες εφαρμογής των δύο αυτών σημαντικών θεσμών παιδικής προστασίας μέσα από μία συγκριτική ανάλυση του προηγούμενου και του νεοψηφισθέντος νομοθετικού πλαισίου για τις αναδοχές και τις τεκνοθεσίες, ώστε να διατυπωθούν συμπεράσματα και προτάσεις για περαιτέρω βελτίωση, μέσα από την οπτική και εμπειρία των επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών. Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα γίνει μία σύντομη παρουσίαση των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας στην Ελλάδα, μία συγκριτική παρουσίαση των βασικών σημείων του παλαιού και του νέου νομοθετικού πλαισίου που ισχύουν για την αναδοχή και της τεκνοθεσία στη χώρα μας και τις βελτιώσεις που επήλθαν με το Ν. 4538/2018 σε πρακτικά κυρίως ζητήματα. Επίσης θα παρουσιαστεί μία μικρή ποιοτική έρευνα που διεξήχθη σε Κοινωνικούς Λειτουργούς, οι οποίοι εργάζονται σε δομές παιδικής προστασίας στην Ελλάδα και των οποίων η οπτική και μια πρώτη κριτική αποτίμηση σχετικά με τις αλλαγές που επήλθαν ή πρόκειται να επέλθουν μας ενδιαφέρει για τη διεξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων για το κατά πόσο οι πρακτικές κυρίως βελτιώσεις που επιχειρούνται με το νέο νομοθετικό πλαίσιο θα βοηθήσουν στην ουσιαστική ανάπτυξη και διάδοση των σημαντικών αυτών θεσμών στη χώρα μας.

1. Οι θεσμοί της Αναδοχής και της Τεκνοθεσίας στην Ελλάδα.

Η φροντίδα της οικογένειας και του παιδιού και η παιδική προστασία αποτελούν το μεγαλύτερο εύρος των παρεμβάσεων της επιστήμης της Κοινωνικής Εργασίας στο διεθνή και ευρωπαϊκό χώρο. Οι έννοιες της φροντίδας και της παιδικής προστασίας εμπλέκουν την εφαρμογή πολιτικών για τις οικογένειες και το παιδί που κατά μεγάλο βαθμό ασκούνται από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τους κοινωνικούς λειτουργούς, οι οποίοι αναλαμβάνουν την ευθύνη για την υλοποίησή τους. Οι κοινωνικές υπηρεσίες επιφορτίζονται με την ευθύνη διεκπεραίωσης διαδικασιών διερεύνησης μιας κατάστασης, στην οποία υπάρχει ανησυχία για κακοποίηση και παραμέληση (Κανδυλάκη, 2008).

Ο όρος της παιδικής προστασίας παραπέμπει σε παρεμβάσεις που στοχεύουν στην προστασία των παιδιών από τον κίνδυνο κακοποίησης, τον οποίο μπορεί να αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι στο οικογενειακό τους περιβάλλον (Κανδυλάκη, 2008). Σύμφωνα πάλι με το Dictionary of Social Work, «ως παιδική προστασία ορίζεται το σύνολο των ενεργειών που πραγματοποιούνται από κοινωνικούς λειτουργούς και άλλους επαγγελματίες για την περιφρούρηση ή προστασία των παιδιών από σκόπιμη βλάβη ή παραμέληση».

Ο όρος κακοποίηση-παραμέληση παιδιών περιγράφει ένα φαινόμενο κατά το οποίο ο ενήλικας που έχει την ευθύνη της φροντίδας ενός παιδιού προκαλεί ή αφήνει να προκληθούν στο ανήλικο, σωματικές κακώσεις μέχρι ακόμη και το θάνατο του ανήλικου ή συνθήκες τέτοιες ώστε να δημιουργηθούν σοβαρές διαταραχές ψυχικής, νοητικής, συναισθηματικής ή κοινωνικής φύσεως (Φερέτη και άλλοι, 1998).

Ο τομέας της παιδικής προστασίας εστιάζει στην αξιολόγηση των κινδύνων που πιθανά να αντιμετωπίζουν τα ανήλικα τέκνα είτε στο σπίτι τους, είτε στο ευρύτερο συγγενικό και φιλικό περιβάλλον τους. Η διαγνωστική εκτίμηση και η αξιολόγηση του κινδύνου κακοποίησης παιδιών αποτελεί βασικό αντικείμενο των παρεμβάσεων και δράσεων του τομέα αυτού. Οι κοινωνικοί λειτουργοί συντονίζουν τις διαδικασίες, παρακολουθούν την εξέλιξη και τη διερεύνηση της υπόθεσης και προβαίνουν στην καταγγελία του δράστη αν τα προληπτικά μέτρα που λαμβάνουν δεν αποδώσουν. Επιπλέον, αναλαμβάνουν την παρακολούθηση της οικογένειας διευθετώντας πρακτικά θέματα, όπως η οικονομική στήριξη και η παραπομπή σε οικογενειακό θεραπευτή, ενώ συνεργάζονται με το σχολείο και με τους υπολοίπους υπαλλήλους υγείας και πρόνοιας (Κανδυλάκη, 2008).

Σε περιπτώσεις όπου ένα παιδί εγκαταλείπεται ή κρίνεται ότι πρέπει να απομακρυνθεί προσωρινά από το οικογενειακό του περιβάλλον, θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα άμεσης προσωρινής ρύθμισης της επιμέλειάς του και τοποθέτησής του σε ανάδοχη οικογένεια ή σε ειδική δομή επείγουσας φιλοξενίας, για τη φάση αξιολόγησης της κατάστασης και των αναγκών του μέχρι την οριστική λήψη αποφάσεων για την επιμέλεια και τη φροντίδα του. Όταν κρίνεται αναγκαία η απομάκρυνση του παιδιού από την οικογένειά του θα πρέπει να ενημερώνεται και να προετοιμάζεται το ίδιο κατάλληλα, ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά του. Η αξιολόγηση θα πρέπει να ολοκληρώνεται γρήγορα και να οδηγεί στη διατύπωση ενός «εξατομικευμένου» σχεδίου για την μακροπρόθεσμη τοποθέτηση του παιδιού σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια ή σε μικρές δομές (σπίτια) που να προσομοιάζουν με οικογένειες ή για την επιστροφή στη φυσική του οικογένεια όπου αυτό είναι εφικτό και προς το συμφέρον του παιδιού.

Τα πιο σημαντικά προβλήματα στην εφαρμογή των θεσμών αναδοχής και τεκνοθεσίας στη χώρα μας συνοψίζονται στα εξής:

α) Έντονες καθυστερήσεις ως προς τη διαχείριση των αιτήσεων των υποψήφιων θετών γονέων. Η εξέταση των αιτήσεων που υποβάλλονται από τους υποψήφιους γονείς στα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας των Περιφερειών (εφεξής Κ.Κ.Π.Π.) παρουσιάζει μεγάλες καθυστερήσεις, συχνά και εκτός των χρονικών ορίων που επιτάσσει η σχετική νομοθεσία.

β) Μη καταγραφή και «χαρτογράφηση» των παιδιών που φιλοξενούνται στα Ν.Π.Ι.Δ. μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Η πλημμελής καταγραφή των παιδιών που φιλοξενούνται στα Ν.Π.Ι.Δ., κατόπιν εισαγγελικών εντολών ή δικαστικών αποφάσεων και οι δύσκαμπτες και χρονοβόρες διαδικασίες για αποκατάσταση σε ανάδοχες ή θετές οικογένειες αποτελεί ένα ακόμη πρόβλημα, καθώς στερεί από ένα μεγάλο αριθμό παιδιών το δικαίωμα να μεγαλώνουν σε ένα υγιές οικογενειακό πλαίσιο.

γ) Ύπαρξη πολλαπλών νομικών και διαδικαστικών κωλυμάτων, τα οποία αφορούν τους ανήλικους που διαβιούν σε δομές κλειστής φροντίδας. Για παράδειγμα από την αρχική εισαγωγή του ανηλίκου στο ίδρυμα μέχρι να γίνει το δικαστήριο για την οριστική αφαίρεση της γονικής μέριμνας και επιμέλειες από την κακοποιητική βιολογική οικογένεια, μεσολαβεί ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα.

δ) Απουσία εργαλείων παρακολούθησης των δράσεων της παιδικής προστασίας.

(Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μέτρα για την πρόωθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Τεκνοθεσίας», 2018).

2. Το πρότερο και το νέο Νομοθετικό πλαίσιο για την αναδοχή και την τεκνοθεσία στην Ελλάδα.

2.1 Προηγούμενες διατάξεις για την αναδοχή και την τεκνοθεσία

Οι θεσμοί της αναδοχής και της τεκνοθεσίας ανηλίκων αποτελούν τους κυριότερους και σημαντικότερους θεσμούς παιδικής προστασίας, που ως απώτερο στόχο έχουν την οικογενειακή αποκατάσταση των παιδιών που χρήζουν ιδιαίτερης φροντίδας και μέριμνας εκ μέρους της Πολιτείας. Στις περιπτώσεις κατά τις οποίες, κατά την κρίση των αρμόδιων αρχών και κατόπιν συνεκτιμήσεως της γνώμης όλων των ενδιαφερομένων - υπό προϋποθέσεις και του ίδιου του ανηλίκου, ο αποχωρισμός του παιδιού από τη φυσική του οικογένεια είναι αναγκαίος για το συμφέρον του, η τοποθέτησή του σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια αποτελεί την επιτακτική και απαραίτητη εξατομικευμένη προστασία και φροντίδα, που το κράτος οφείλει να παράσχει στο παιδί. Έχει παρατηρηθεί διεθνώς, κατόπιν μελετών που διεξήχθησαν, ότι τα παιδιά που έχουν τοποθετηθεί σε ανάδοχη ή θετή οικογένεια, παρουσιάζουν μειωμένα ψυχοκοινωνικά και ψυχοσυναισθηματικά προβλήματα σε σχέση με όσα μεγαλώνουν σε δομές κλειστής φροντίδας (Bullock, Little & Taylor, 2004). Ενδεικτικά, τέτοια προβλήματα αποτελούν η καθυστέρηση στο γνωστικό τομέα, η εκδήλωση εκτεταμένων συναισθηματικών διαταραχών, οι ποικίλες βλάβες στην ψυχική και συναισθηματική τους υγεία, η ελλιπής προετοιμασία για την κοινωνική τους ένταξη κατά την ενηλικίωσή, η μειωμένη ψυχική ανθεκτικότητα, οι περιορισμένες κοινωνικές τους δεξιότητες, κ.λπ. (Σίνδρου, 2001). Στο προ-υπάρχον πλαίσιο ο θεσμός της αναδοχής ανηλίκων ρυθμίζεται τόσο από τις διατάξεις των άρθρων 1655 έως 1665 του Αστικού Κώδικα, όσο και από το Π.Δ. 86/2009, οι οποίες βρίσκο-

νται εν ισχύ. Ο θεσμός της τεκνοθεσίας ανήλικων στη χώρα μας ρυθμίζεται τόσο από τις διατάξεις των άρθρων 3 έως 11 του 1ου κυρωτικού άρθρου του Ν. 2447/1996, τα άρθρα 23 και 1542 έως 1588 ΑΚ και το Π.Δ. 226/1999, καθώς και από το Ν. 3765/2009, με τον οποίο η χώρα μας κύρωσε τη Σύμβαση για την προστασία των παιδιών και τη συνεργασία σχετικά με τη διακρατική τεκνοθεσία, που υπογράφηκε στη Χάγη στις 29-5-1993. Βάσει των στοιχείων που τηρούνται από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία, οι τεκνοθεσίες στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια βαίνουν μειούμενες. (Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Τεκνοθεσίας», 2018)

Ωστόσο, δεν δύναται να εξαχθούν ακριβή συμπεράσματα, καθώς ελλείπουν κρίσιμα στατιστικά στοιχεία, όπως για παράδειγμα ο αριθμός των τεκνοθεσιών που αφορούν σε ανήλικους που προέρχονται από δομές κλειστής περίθαλψης των Ν.Π.Ι.Δ., ο αριθμός των τεκνοθεσιών που τελέστηκαν μετά από απευθείας συνεννόηση των φυσικών και των θετών γονέων, το εάν αυτές αποτελούν ενδοοικογενειακές ή συγγενικές τεκνοθεσίες κ.λπ.. Η συλλογή των τηρούμενων στοιχείων, έως τώρα, πραγματοποιούνταν από τις γραμματείες των Πρωτοδικείων, μετά την αναγγελία της τεκνοθεσίας, ενώ τα δεδομένα που καταχωρούνται στο Εθνικό Μητρώο Τεκνοθεσιών είναι περιορισμένα. (Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Τεκνοθεσίας», 2018)

Επιπλέον, η εποπτεία επί των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και των Μ.Κ.Ο., στα οποία τοποθετούνται παιδιά μετά από εισαγγελικές εντολές ή δικαστικές αποφάσεις, είναι πλημμελής, τείνει να χαρακτηριστεί ως ανύπαρκτη, κατακερματισμένη μεταξύ των Δήμων, των Περιφερειών και του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, ενώ ο συντονιστικός ρόλος του Υπουργείου επί του ελέγχου είναι μηδαμινός. (Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Τεκνοθεσίας», 2018)

2.2 Βελτιωτικές Ρυθμίσεις που εισάγονται με το Νόμο 4538/2018

Την αντιμετώπιση όλων των ανωτέρω προβλημάτων επιχειρεί να λύσει ο νέος Νόμος 4538/2018, εισάγοντας βασικές καινοτόμες ρυθμίσεις, οι οποίες συνοψίζονται ως εξής:

α) Θέσπιση συμβουλευτικού γνωμοδοτικού οργάνου, υπό τον τίτλο «Εθνικό Συμβούλιο Αναδοχής - Υιοθεσίας» (Ε.Σ.Αν.Υ.).

β) Εισαγωγή Εθνικού Μητρώου Ανήλικων, στο οποίο καταγράφονται υποχρεωτικά όλοι οι ανήλικοι που διαβιούν σε δομές παιδικής προστασίας Ν.Π.Δ.Δ. και Ν.Π.Ι.Δ.

γ) Εισαγωγή Εθνικού Μητρώου Υποψήφιων Ανάδοχων Γονέων, στο οποίο καταχωρούνται όσοι επιθυμούν να τεκνοθετήσουν παιδί ή να γίνουν ανάδοχοι γονείς, εφόσον πληρούν όλες τις νόμιμες προϋποθέσεις και έχουν παρακολουθήσει υποχρεωτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

δ) Εισαγωγή του θεσμού της ανάθεσης διεξαγωγής της κοινωνικής έρευνας και της σύνταξης κοινωνικής έκθεσης σε πιστοποιημένους κοινωνικούς λειτουργούς του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδας (Σ.Κ.Λ.Ε.), το οποίο λειτουργεί βάσει του ν. 4357/2016 ως Ν.Π.Δ.Δ. Για των ανωτέρω παρεμβάσεων, μειώνεται ο χρόνος αναμονής και αποσυμφορούνται οι κοινωνικές υπηρεσίες των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας.

ε) Καθιέρωση του νέου θεσμού της Επαγγελματικής Αναδοχής, που αφορά σε παιδιά με χρόνια προβλήματα υγείας και συμπεριφοράς.

στ) Ανάλυση της ασφαλιστικής κάλυψης των παιδιών που βρίσκονται σε αναδοχή από τον ασφαλιστικό φορέα των Ανάδοχων Γονέων.

ζ) Καθιέρωση της οικονομικής ενίσχυσης των αναδόχων γονέων από ενιαίο φορέα.

η) Καθιέρωση του θεσμού της βραχείας αναδοχής.

Ο νέος Νόμος απαρτίζεται από 28 άρθρα κατανεμημένα ανά ομάδες σε τέσσερα (4) Κεφάλαια. Το πρώτο Κεφάλαιο αποτελείται από τα άρθρα 1 έως 4 και αφορά στη σύσταση ενός συλλογικού οργάνου για την παρακολούθηση και τη χάραξη πολιτικής στον τομέα των αναδοχών και των τεκνοθεσιών. Το δεύτερο Κεφάλαιο αποτελείται από τα άρθρα 5 έως 19 και πραγματεύεται το θεσμό της αναδοχής, θέτοντας τα όρια, τις προϋποθέσεις αυτού και συστήνοντας Μητρώα Ανηλίκων και Αναδοχών. Το τρίτο Κεφάλαιο αποτελείται από τα άρθρα 20 έως 25 και περιλαμβάνει τις διατάξεις για την τεκνοθεσία, ενώ το τελευταίο τέταρτο Κεφάλαιο αποτελείται από τα άρθρα 26 έως 28 και εξειδικεύει τις διατάξεις για τα Μητρώα και τις κοινωνικές υπηρεσίες (ΦΕΚ 85/τ. Α΄/16-05-2018).

Ειδικότερα, στο άρθρο 1 του νομοσχεδίου συνιστάται για πρώτη φορά «Εθνικό Συμβούλιο Αναδοχής - Υιοθεσίας» (εφεξής ΕΣΑνΥ) ως συμβουλευτικό - γνωμοδοτικό όργανο για τη διευκόλυνση της συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων και υπηρεσιών επί θεμάτων αναδοχών και τεκνοθεσιών και για τη διάδοση και προώθηση των θεσμών αυτών. Η σύσταση του Εθνικού Συμβουλίου αποτελεί μια καινοτόμα ρύθμιση στο χώρο της παιδικής προστασίας, δεδομένου ότι για πρώτη φορά επιχειρείται η θέσπιση κεντρικού οργάνου, που θα παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη στους φορείς παιδικής προστασίας, θα επιλύει τα όποια προβλήματα ερμηνείας του Νόμου και θα επιβλέπει πανελλαδικά την εφαρμογή των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας. Με το άρθρο 2 ορίζεται, ότι το ανωτέρω Συμβούλιο, θα απαρτίζεται από τα ακόλουθα μέλη:

α. Τον Γενικό Γραμματέα Κοινωνικής Αλληλεγγύης ως Πρόεδρο.

β. Έναν Εισαγγελέα Ανηλίκων, μετά από πρόταση της Εισαγγελίας Αρείου Πάγου.

γ. Έναν εκπρόσωπο του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργιών Ελλάδος.

δ. Έναν νομικό με εμπειρία σε ζητήματα παιδικής προστασίας.

ε. Τρεις ειδικούς εμπειρογνώμονες στο χώρο της παιδικής προστασίας.

στ. Έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, αρμόδιο για θέματα παιδικής προστασίας.

ζ. Τον Πρόεδρο του Ε.Κ.Κ.Α..

η. Δύο Προέδρους Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας, τα οποία διαθέτουν δομές παιδικής προστασίας, με αναπληρωτές τους δύο άλλους Προέδρους Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας.

θ. Έναν εκπρόσωπο από την αρμόδια Διεύθυνση Εποπτείας ΟΤΑ β βαθμού του Υπουργείου Εσωτερικών.

Ο βοηθός Συνήγορος του Πολίτη του κύκλου δικαιωμάτων του παιδιού προσκαλείται και συμμετέχει στις συνεδριάσεις του Συμβουλίου, ως φορέας προώθησης των δικαιωμάτων του παιδιού καταθέτοντας στοιχεία και παρατηρήσεις για τα υπό διαβούλευση θέματα, χωρίς δικαίωμα ψήφου.

3. Μεθοδολογία Έρευνας

Για την εκπλήρωση του σκοπού και των στόχων της παρούσας μελέτης διεξήχθη ποιοτική έρευνα με εργαλείο την ημί-δομημένη συνέντευξη. Η ημί-δομημένη συνέντευξη χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευελιξία, τόσο για τον ερευνητή όσο και για το συμμετέχοντα (Kallio, Pietila, Johnson & Kangasniemi, 2016). Η επιλογή του συγκεκριμένου εργαλείου στην παρούσα μελέτη εξυπηρέτησε πλήρως τις σχετικές ερευνητικές ανάγκες. Αυτό σημαίνει ότι ο ερευνητής είχε τη δυνατότητα να γνωρίζει από πριν τα θέματα που χρειάζονται να συζητήσει με τους συμμετέχοντες προκειμένου να επιτευχθούν οι ερευνητικοί στόχοι. Ο τύπος αυτός συνέντευξης βοηθά και τους συμμετέχοντες, οι οποίοι μπορούν να αναφερθούν ελεύθερα στα στοιχεία που θεωρούν σημαντικά χωρίς να επιδέχονται κανέναν περιορισμό (Rabionet, 2011).

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας κατασκευάστηκε ένας οδηγός συνέντευξης με πέντε άξονες: α) Δημογραφικά στοιχεία συνεντευξιαζόμενων, β) Ρόλος και αρμοδιότητες των κοινωνικών λειτουργών που εργάζονται στην παιδική προστασία, γ) Συζήτηση επί του προτέρου Νομοθετικού πλαισίου (αποτίμηση και δυσκολίες που ανέκυπταν), δ) Νέο Νομοθετικό πλαίσιο (αλλαγές που επήλθαν και προσδοκίες), ε) Συγκριτική σκοπιά των δύο Νομοθετημάτων και κατάθεση προτάσεων περαιτέρω βελτίωσης.

Για την ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων της παρούσας έρευνας επιλέχθηκε η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου κατά θεματικούς άξονες. Κατά την εφαρμογή της μεθόδου αυτής ακολουθούνται 6 βήματα: α) εξοικείωση με τα δεδομένα, β) κωδικοποίηση των δεδομένων, γ) αναζήτηση κοινών θεμάτων, δ) αναθεώρηση των θεμάτων με αναφορά στο σύνολο των δεδομένων, ε) προσδιορισμός και ονομασία των θεμάτων και στ) παραγωγή/συγγραφή της ερευνητικής αναφοράς (Palacios, Rolock, Selwyn, Barbosa - Ducharne, 2019).

Έτσι, αφού συγκεντρώθηκαν όλες οι απαντήσεις των συμμετεχόντων κοινωνικών λειτουργών, ακολούθησε προσεκτική ανάλυση των δεδομένων, ώστε να μπορέσουν να εντοπιστούν συναφή και ομόκεντρα στοιχεία μεταξύ τους. Στη συνέχεια, κωδικοποιήθηκαν και ομαδοποιήθηκαν οι απαντήσεις με κοινά στοιχεία και εντάχθηκαν σε ευρύτερες θεματικές ενότητες, έχοντας καθεμία από αυτές έναν αντιπροσωπευτικό τίτλο, όπως θα δούμε στη συνέχεια. Τέλος, εξήχθησαν τα συμπεράσματα της έρευνας, τα οποία διασυνδέθηκαν με τη θεωρητική επισκόπηση του παρόντος άρθρου.

Ο πληθυσμός - δείγμα της παρούσας έρευνας ήταν επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί, που εργάζονται σε δομές παιδικής προστασίας από όλη την Ελλάδα. Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί είναι ο επαγγελματικός κλάδος ο οποίος βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των προγραμμάτων τεκνοθεσιών και αναδοχών και είναι αυτοί που παρακολουθούν βάση κατοχυρωμένων επαγγελματικών τους δικαιωμάτων περισσότερο από τον καθένα τόσο το παιδί στο ίδρυμα, όσο και την υποψήφια θετή ή ανάδοχη οικογένεια. Το δείγμα αποτελούταν συνολικά από 10 επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς με εμπειρία τουλάχιστον πέντε ετών σε δομή παιδικής προστασίας. Όλοι οι εργαζόμενοι απασχολούνταν στο δημόσιο τομέα και συγκεκριμένα σε Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας ή σε Τμήματα Κοινωνικής Αλληλεγγύης Περιφερειακών Ενοτήτων της χώρας. Γεωγραφικά, 3 Κοινωνικοί Λειτουργοί προέρχονταν από Υπηρεσίες της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, 3 από Υπηρεσίες της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, 2 από Υπηρεσίες της Περιφέρειας Αττικής, 1 από Υπηρεσία της Περιφέρειας Πελοποννήσου και 1 από Υπηρεσία της Περιφέρειας Κρήτης.

Η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος κρίνεται ικανοποιητική, καθώς οι επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί που έχουν τουλάχιστον 5ετή εμπειρία στην λειτουργία των προγραμμάτων αναδοχής και τεκνοθεσίας δεν είναι πάρα πολλοί στην Ελλάδα. Αυτό μπορεί να το αναλογιστεί κανείς κι από το γεγονός πως, ενώ υπάρχουν 14 δομές παιδικής προστασίας σε όλα τα Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας των Περιφερειών της χώρας, δεν υλοποιούνται προγράμματα αναδοχής και τεκνοθεσίας σε όλα, καθώς δεν υπάρχει πάντοτε το κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό.

Η προσέγγιση των επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών έγινε τηλεφωνικά, στις Υπηρεσίες όπου εργάζονται. Αφού τους εξηγήθηκε αναλυτικά ο σκοπός της έρευνας, τους ζητήθηκε η συνεργασία και προγραμματίστηκε ραντεβού συνάντησης ή επικοινωνίας μέσω βιντεοκλήσης. Στις ημερομηνίες των προγραμματισμένων ραντεβού, η επικοινωνία πραγματοποιήθηκε με την χρήση της τεχνολογίας (Skype, Viber), εξαιτίας της μεγάλης χιλιομετρικής απόστασης με το συνεντευξιζόμενο δείγμα.

Με σκοπό την όσο το δυνατόν καλύτερη διεξαγωγή της έρευνας κρίθηκε αναγκαία η πραγματοποίηση πιλοτικής εφαρμογής. Η προσπάθεια αυτή πραγματοποιήθηκε με την διεξαγωγή μίας πιλοτικής συνέντευξης με επαγγελματία Κοινωνικό Λειτουργό που εργάζεται στην παιδική προστασία, ώστε να παρατηρηθούν τυχόν προβλήματα και να γίνουν οι τελευταίες βελτιώσεις.

Η έρευνα διεξήχθη από τον Σεπτέμβριο του 2019 μέχρι τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους, περίπου ένα χρόνο δηλαδή μετά την ψήφιση του νέου Νομοθετικού πλαισίου για την αναδοχή και την τεκνοθεσία.

4. Ανάλυση Δεδομένων της Έρευνας

4.1 Δημογραφικά στοιχεία συνεντευξιζόμενων.

Αρχικά, όσον αφορά τις ηλικίες των επαγγελματιών, αντιπροσώπευαν τις εξής ομάδες: 25-30, 30-40, 40-50, 50-60. Στην πρώτη ηλικιακή ομάδα ανήκαν 2 επαγγελματίες, στην δεύτερη και στην τρίτη 3 επαγγελματίες και στην τελευταία 2.

Στο ερώτημα σχετικά με την εκπαίδευση, η πλειοψηφία έχει αποφοιτήσει από Τ.Ε.Ι. Κοινωνικής Εργασίας και συγκεκριμένα οι 7 από τους 10. Οι υπόλοιποι 3 αποφοίτησαν από Α.Ε.Ι. Κοινωνικής Εργασίας. Ακόμα, 4 από τους 10 ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος.

Αναφορικά με τα έτη εμπειρίας αντιπροσωπεύτηκαν από τις εξής ομάδες 5-10, 10-20, 20-30 έτη. Στην πρώτη ομάδα ο αριθμός των συνεντευξιζόμενων ήταν 2. Η δεύτερη ομάδα είχε τους περισσότερους επαγγελματίες με τον αριθμό των 5 και στην τελευταία ανήκαν 3.

4.2 Απόψεις και στάσεις των κοινωνικών Λειτουργών σχετικά με το πρότερο νομοθετικό πλαίσιο

Σε αυτό το θεματικό άξονα αναλύθηκε περισσότερο το α) θέμα της παρακολούθησης και της εποπτείας των αναδοχών και τεκνοθεσιών και σε ποια συχνότητα πρέπει να υφίστανται, σε σχέση πάντοτε με αυτά που ίσχυαν πριν τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις. Ακόμα, έγινε λόγος για β) τις

δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην άσκηση των καθηκόντων τους σχετικά με την εφαρμογή των δύο θεσμών παιδικής προστασίας (τεκνοθεσία-αναδοχή).

α) Όλοι οι επαγγελματίες Κοινωνικοί Λειτουργοί υιοθέτησαν την άποψη πως το πρώτο διάστημα της προσαρμογής η συχνότητα των επισκέψεων και της υποστήριξης είναι ωφέλιμο να είναι συστηματική. Αργότερα, η εποπτεία αυτή μπορεί να αρχίσει να μειώνεται ανάλογα πάντα και με τις ανάγκες που προκύπτουν. Τέσσερις από τους επαγγελματίες ανέφεραν την χρησιμότητα για παρακολούθηση ανά μήνα όπως δήλωσε και η κα Ν.Ε. *«Μία φορά το μήνα θα έλεγα, όχι μόνο σε κατ' οίκον επισκέψεις αλλά και στο σχολείο και στον χώρο δραστηριοτήτων των παιδιών»*. Τρεις επαγγελματίες δήλωσαν ως εποικοδομητική την εποπτεία κάθε τρεις μήνες όπως είπε και η κα Κ.Σ. *«Καλό θα ήταν να υπάρχει μία δια ζώσης επαφή τουλάχιστον με συχνότητα τριμήνου»*. Ο κος Φ.Κ. εξέφρασε την άποψη για συναντήσεις με μικρότερη συχνότητα λέγοντας *«Δύο φορές το χρόνο και αν η οικογένεια το επιζητά ή το κρίνει ο Κοινωνικός Λειτουργός ίσως και περισσότερες»*. Οι άλλες δύο τοποθετήσεις δεν προσδιόριζαν χρονικό όριο με τον κο Γ.Β. να λέει *«Στην συχνότητα που θεωρεί ο επαγγελματίας και συμφωνούν οι θετοί/ανάδοχοι και το παιδί. Όσο τακτικά χρειάζονται αυτοί για να νοιώσουν ασφάλεια»*.

β) Όσον αφορά τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην καθημερινότητα και είχαν να κάνουν με την εφαρμογή των θεσμών αναδοχής και τεκνοθεσίας οι περισσότεροι επαγγελματίες μίλησαν για την υποστελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών και την επιφόρτιση των επαγγελματιών και με αλλότρια καθήκοντα. Συνηγορώντας με τα παραπάνω η κα Κ.Σ. δήλωσε *«Συχνά δεν υπάρχει επαρκές προσωπικό αλλά από εκεί και πέρα γενικότερα όταν δουλεύεις με παιδιά και ανθρώπους και ειδικότερα πάνω σε τέτοιους τομείς δεν μπορείς να τα προκαθορίσεις όλα, όσο καλή προετοιμασία κι αν έχει γίνει»*. Ακολούθως η κα Β.Α. ανέφερε *«Συχνά συναντώνται θέματα της τεκνοθεσίας που ξεπερνούν την ειδικότητα του Κοινωνικού Λειτουργού. Η απουσία στελέχωσης των υπηρεσιών με άλλες ειδικότητες όπως π.χ. ψυχολόγος δημιουργεί προβλήματα στη διεπιστημονική προσέγγιση»*.

Άλλοι επαγγελματίες ανέπτυξαν ως δυσκολία την ανυπαρξία διεπιστημονικών ομάδων και την έλλειψη εποπτείας στους Κοινωνικούς Λειτουργούς όπως ανέφερε ο κος Γ.Β. *«Κατά κύριο λόγο εσωτερικές δυσκαμψίες του φορέα, ανυπαρξία διεπιστημονικών ομάδων και μηχανισμών υποστήριξης των επαγγελματιών όπως η εποπτεία»*.

Επιπρόσθετα, η κα Μ.Β. αφού αρχικά συμφώνησε με άλλους επαγγελματίες για την μη υποστήριξη του προσωπικού μέσω συμβουλευτικής έδωσε και μία άλλη διάσταση στο ζήτημα, καθώς περιέγραψε ως εμπόδιο τη μη καλή επικοινωνία *«Πολλές φορές δεν έχει να κάνει με τους συγκεκριμένους θεσμούς και την όποια δυσλειτουργία τους. Η επικοινωνία με τους συναδέλφους και το κοινό πρωτόκολλο εργασίας είναι σημαντικοί παράγοντες για την άσκηση των καθηκόντων μας γενικότερα. Για τους δύο αυτούς θεσμούς τώρα, η μη ύπαρξη εποπτείας συμβουλευτικής σε εμάς τους επαγγελματίες είναι δυσκολία»*.

Από την άλλη η κα Ν.Ε. δήλωσε πως οι δυσκολίες που συχνά έρχεται αντιμετώπιση έχουν να κάνουν με τις χρονοβόρες δικαστικές διαδικασίες *«Δυσκολία εφαρμογής των θεσμών αυτών όταν υπάρχει μεγάλη αναμονή για τελικές νομικές αποφάσεις, αν δηλαδή ένα παιδί θα είναι διαθέσιμο ή όχι για αναδοχή και τεκνοθεσία»*.

4.3 Απόψεις και στάσεις σχετικά με το νέο νομοθετικό πλαίσιο

Στον συγκεκριμένο θεματικό άξονα αναπτύχθηκαν τα ζητήματα που είχαν να κάνουν με την α) εκτίμηση των επαγγελματιών για τις ικανοποιητικές ή όχι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις, β) για την χρησιμότητα των ηλεκτρονικών πια μητρώων και γ) για τη συνεισφορά του ΣΚΛΕ (Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος) στην μείωση του χρόνου αναμονής και της γραφειοκρατίας.

α) Αρχικά, οι οχτώ από τους δέκα συνεντευξιαζόμενους επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς βρήκαν τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις από μέτριες έως αρκετά ικανοποιητικές. Χαρακτηριστικές ήταν οι περιγραφές της κας Δ.Κ. «Πιστεύω πως αν και ακόμα είναι σε πιλοτικό στάδιο η εφαρμογή του νέου νόμου, οι νέες διαδικασίες φαίνεται να προωθούν τη διαφάνεια και την ταχύτερη διεκπεραίωση των υποθέσεων αναδοχής και τεκνοθεσίας» και της κας Π.Χ. «είναι αρκετά ικανοποιητικές οι νέες ρυθμίσεις, αφού εκδοθούν και οι υπουργικές αποφάσεις που θα διευκρινίζουν κάποιες διαδικασίες». Στην ίδια γραμμή και η κα Τ.Α. προσθέτοντας πως είναι απαραίτητες επιπλέον ρυθμίσεις «Ως ένα βαθμό είναι ικανοποιητικές, χρειάζεται όμως επιπλέον βελτίωση».

Μία απάντηση από τη κα Μ.Β. είχε διαφορετικό ύφος καθώς δήλωσε «Βλέπω να υπάρχει μία κινητοποίηση και αυτοί οι δύο θεσμοί έχουν αρχίσει να μπαίνουν σε νέα λειτουργία με τις αλλαγές του νέου νόμου, ωστόσο είμαστε σε μεταβατικό στάδιο και δεν μπορώ να κρίνω κατά πόσο ικανοποιητική και λειτουργική θα είναι αυτή η ρύθμιση».

Σε αντίθετο τόνο ο κος Γ.Β. εκτιμά πως υπάρχουν πολλά ακόμα σημεία για να καταστήσουν τη νέα ρύθμιση καλή και χρήσιμη, διότι όπως ακριβώς λέει «Δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική. Πέρα από το ΕΣΑΝΥ (Εθνικό Συμβούλιο Αναδοχής και Υιοθεσίας) και τα μητρώα, το γενικότερο πλαίσιο παραμένει γραφειοκρατικό, δύσκαμπτο και δεν στοχεύει στην τοποθέτηση των παιδιών σαν πρωτεύουσα επιλογή σε ανάδοχες οικογένειες και σαν έσοχη επιλογή σε ιδρύματα. Επίσης εξακολουθεί να επιτρέπει τις ιδιωτικές τεκνοθεσίες με τις παθογένειές τους. Επιπλέον ξεσκοκινίζει σε τέτοιο βαθμό τους υποψήφιους θετούς γονείς ή τους αναδόχους που πιθανόν να τους προσβάλλει».

Συνεχίζοντας με κάποιες από τις αλλαγές του ν. 4538/2018 και ερωτώντας τους επαγγελματίες να σχολιάσουν την επαγγελματική αναδοχή, την αναδοχή από έχοντες σύμφωνο συμβίωσης, την οικονομική ενίσχυση και την ασφαλιστική κάλυψη από τους αναδόχους οι οχτώ στους δέκα αντιμετωπίζουν τις νέες αυτές ρυθμίσεις θετικά. Πιο συγκεκριμένα ο κος Γ.Β. ανέφερε «Η επαγγελματική αναδοχή θα μπορούσε να δώσει κίνητρα για την έξοδο παιδιών με αναπηρία από τα ιδρύματα. Το σύμφωνο συμβίωσης καλώς θεσμοθετήθηκε σε σχέση με την αναδοχή. Η οικονομική ενίσχυση ως ελπίσουμε κάποια να γίνει συνολικά και η ασφαλιστική κάλυψη καλώς έγινε». Ακολούθως η κα Τ.Α. δήλωσε «Η επαγγελματική αναδοχή εξαιρετική για ΑΜΕΑ και για ανήλικους παραβάτες. Το σύμφωνο συμβίωσης για την αναδοχή αν είναι προς το συμφέρον του παιδιού είμαστε σύμφωνοι και η οικονομική και ασφαλιστική κάλυψη οπωσδήποτε είναι θετικά σημεία». Επίσης, η κα Ν.Ε. κινήθηκε στο ίδιο μήκος «Όλες τους καινοτόμες ρυθμίσεις και κοινό τους χαρακτηριστικό είναι πως προωθούν τον θεσμό της αναδοχής».

Ο κος Φ.Κ. εξέφρασε την άποψη πως όλα τα παραπάνω θα πρέπει να εφαρμοστούν και στην πράξη για να μπορέσουμε να έχουμε πλήρη εικόνα καθώς είπε «Είναι θέματα που θα πρέπει να μας απασχολήσουν στο μέλλον, όταν και θα έχουν εφαρμοστεί σε ένα βάθος χρόνου».

Μία κάπως διαφορετική τοποθέτηση είχε η κα Π.Χ. για ένα μέρος των νέων ρυθμίσεων όπως και χαρακτηριστικά περιέγραψε «Θεωρώ πως δεν θα πρέπει να επιτραπεί σε συγκεκριμένες πλη-

θυσσιακές ομάδες να προβαίνουν σε διαδικασία αναδοχής και τεκνοθεσίας. Το πρότυπο μοντέλο είναι πατέρας- μητέρα και τέκνα».

β) Στην ερώτηση για τη υποχρεωτική πλέον τήρηση ηλεκτρονικών μητρώων τόσο για τα παιδιά που διαμένουν σε δομές παιδικής προστασίας όσο και για τους ανάδοχους και θετούς γονείς όλοι οι επαγγελματίες τάχθηκαν υπέρ αυτής της αλλαγής. Κάποιες απαντήσεις που επιβεβαιώνουν τα παραπάνω ήταν της Β.Α. «Σε πολύ μεγάλο βαθμό είναι ωφέλιμη η τήρηση των ηλεκτρονικών μητρώων», της κας Κ.Σ. «Θα έλεγα πως ήταν απαραίτητη αυτή η αλλαγή» και της κας Α.Δ. «Επιτυχάνεται πιο πλήρης εικόνα για την κάθε περίπτωση, πιστότερα στατιστικά αποτελέσματα για την εξέλιξη των θεσμών».

γ) Κλείνοντας αυτό τον θεματικό άξονα και αναλύοντας τις απόψεις των επαγγελματιών για τη συνεισφορά του ΣΚΛΕ (Συλλόγου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος) στην προώθηση των θεσμών αναδοχής και τεκνοθεσίας οι απόψεις ήταν μοιρασμένες σχετικά με την λειτουργία και την αποτελεσματικότητα αυτού του ΝΠΔΔ στους συγκεκριμένους παραπάνω τομείς. Τέσσερις Κοινωνικοί Λειτουργοί έκριναν πως η συνεισφορά του ΣΚΛΕ θα είναι σημαντική. Πάνω σε αυτό υπήρχαν οι τοποθετήσεις της κας Κ.Σ. «Πιθανόν, όταν υπάρχει υποσιτελέωση σε κάποιες υπηρεσίες από την ειδικότητα των Κοινωνικών Λειτουργών τότε η κοινωνική έρευνα των υποψήφιων ανάδοχων και θετών γονέων μπορεί να γίνεται από το δίκτυο του ΣΚΛΕ άμεσα χωρίς καθυστέρηση», της κας Δ.Κ. «Η συμβολή του ΣΚΛΕ κρίνεται καίρια σε περιπτώσεις που οι υπηρεσίες είναι ήδη υπό στελεχωμένες από επαγγελματίες Κοινωνικούς Λειτουργούς» και του Φ.Κ. «Ο ΣΚΛΕ θα επιληφθεί σε περιπτώσεις που θα είναι αδύνατη η ανάληψη υπόθεσης από τις αρμόδιες υπηρεσίες».

Από την άλλη υπήρχαν οι υπόλοιποι έξι επαγγελματίες που είχαν αμφιβολίες σχετικά με το πόσο σημαντικό ρόλο θα παίξει ο ΣΚΛΕ ως θεσμικό όργανο στην περάτωση των υποθέσεων. Ο κος Γ.Β. ανέφερε «Δεν νομίζω ότι θα παίξει κάποιο ρόλο», η κα Τ.Α. «Ως θεσμικό όργανο μόνο μέσα από τη σιάση του στο εθνικό συμβούλιο μπορεί να συμβάλλει» και η κα Μ.Β. «Θα ήθελα πραγματικά να δω με ποιο τρόπο θα λειτουργήσει αυτό και με ποια κριτήρια θα επιλέγονται οι επαγγελματίες που θα καλούνται να πραγματοποιήσουν τις κοινωνικές έρευνες μέσα από τη δεξαμενή του ΣΚΛΕ».

Άλλοι επαγγελματίες δεν ήταν σε θέση να γνωρίζουν σε τι ποσοστό θα ήταν βοηθητική η συνεισφορά του ΣΚΛΕ με την κα Α.Δ. να απαντά «Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω» και την κα Π.Χ. «Δεν ξέρω κατά πόσο ο ΣΚΛΕ θα μπορέσει να βοηθήσει».

4.4 Βασικές αλλαγές που καταγράφονται στο θεσμικό πλαίσιο της παιδικής προστασίας με το νέο Νόμο

Στο σημείο αυτό καταγράφησαν οι απόψεις των Κοινωνικών Λειτουργών για τις διαφορές στο νομοθετικό πλαίσιο συγκριτικά με το παρελθόν, αλλά και στις όποιες αλλαγές στην άσκηση των καθηκόντων τους.

Η άποψη που κυριάρχησε ήταν το γεγονός πως οι επαγγελματίες δεν έκριναν πως κατά την άσκηση των καθηκόντων τους υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές από το παλαιό στο νέο νομοθετικό πλαίσιο. Η κα Μ.Β. ανέφερε «Δεν έχω δει διαφορές σε βασικά ζητήματα, παρά μόνο σε πρακτικά θέματα», η κα Κ.Σ. στην ίδια γραμμή «Ουσιαστικές διαφορές όχι. Ίσως κάποιες περισσότερες αρμοδιότητες να έχουμε ως Κοινωνικοί Λειτουργοί», όπως και η κα Π.Χ. «Προς το παρόν δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές στο ρόλο μας».

Κάποιοι συνεντευξιζόμενοι ανέφεραν ως αλλαγές στα καθήκοντά τους την εκπαίδευση των υποψήφιων θετών και ανάδοχων γονέων και τα χρονικά περιθώρια που θέτονται πλέον σχετικά με την ολοκλήρωση των υποθέσεων, τα οποία δεν υπήρχαν στο πρότερο νομοθετικό πλαίσιο. Η κα Δ.Κ. απάντησε «*Σύμφωνα με το νέο νομοθετικό πλαίσιο ο Κοινωνικός Λειτουργός χρεώνεται την περίπτωση και έχει συγκεκριμένο χρονικό περιθώριο όπου πρέπει να υλοποιήσει τη διαδικασία*». Ακόμα, η κα Α.Δ. αναφέρει «*Υπάρχει πλέον προθεσμία τριών μηνών για την έκθεση κοινωνικής έρευνας, αλλά και υποχρέωση εκπαίδευσης των υποψηφίων αναδόχων και θετών γονέων*». Παράλληλα ο κος Γ.Β. δήλωσε «*Οι διαφορές κατά την τεκνοθεσία και την αναδοχή έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση των υποψηφίων γονέων να είναι το σημείο διαφοράς*».

Στο ερώτημα για τις βασικές αλλαγές που καταγράφονται στο θεσμικό καθεστώς των δύο θεσμών παιδικής προστασίας, με σειρά αναφέρθηκαν η θέσπιση των ηλεκτρονικών μητρώων, η εκπαίδευση των υποψηφίων αναδόχων και θετών γονέων, η συνεισφορά του ΣΚΛΕ στις διαδικασίες τεκνοθεσίας και αναδοχής, η επέκταση των δικαιωμάτων των ανάδοχων γονέων και οι αλλαγές στον τρόπο ολοκλήρωσης των ιδιωτικών τεκνοθεσιών. Η κα Ν.Ε. δήλωσε «*Τα ηλεκτρονικά μητρώα ίσως βοηθήσουν στο καλύτερο συντονισμό*», η κα Κ.Σ. με τη σειρά της ανέφερε «*Εισάγονται τα ηλεκτρονικά μητρώα, τα επιμορφωτικά προγράμματα εκπαίδευσης και η συνεισφορά του ΣΚΛΕ*» και ο κος Γ.Β. «*Οι διαφορές είναι η θεσμοθετημένη εκπαίδευση, η τήρηση των μητρώων και κάποιες παραπάνω παροχές για τους αναδόχους*».

Σχετικά με τις αλλαγές στην ιδιωτική τεκνοθεσία η κα Τ.Α. απάντησε «*εισάγεται ο έλεγχος καταλληλότητας υποχρεωτικά πριν την τοποθέτηση του παιδιού σε μία οικογένεια*» και για το ίδιο θέμα η κα Β.Α. «*Δεν θα μπορεί πλέον ο θετός γονιός να παίρνει το παιδί στο σπίτι του με συμβολαιογραφική πράξη συναίνεσης, πριν καταστεί πιστοποιημένος*».

4.5 Συγκριτική ανάλυση των στάσεων και αντιλήψεων των κοινωνικών λειτουργών για το παλαιό και το νέο νομοθετικό πλαίσιο.

Σε αυτό το θεματικό πεδίο πραγματοποιήθηκε ανάλυση των απόψεων και των αντιλήψεων των επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών σχετικά με τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν και αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες τόσο με το παλαιό, όσο και το νέο νομοθετικό καθεστώς. Ακόμα ερωτήθηκαν για δικές τους προτάσεις περαιτέρω βελτίωσης των διαδικασιών, αλλά και για τη χρησιμότητα μιας δια βίου εκπαίδευσης των Κοινωνικών Λειτουργών που εργάζονται στις τεκνοθεσίες και αναδοχές ανηλίκων.

α) Στο ερώτημα λοιπόν αν οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή πρακτική θα επιλυθούν, θα περιοριστούν ή το αντίθετο θα επεκταθούν, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί είχαν πολλαπλές και ποικίλες απαντήσεις. Κάποιοι εμφανίστηκαν αισιόδοξοι όπως η κα Β.Α. τονίζοντας «*Προτιμώ να βλέπω θετικά και αισιόδοξα το μέλλον. Επομένως πιστεύω ότι υπάρχουν θετικές προοπτικές με το νέο Νόμο από εδώ και στο εξής*». Παρόμοια τοποθέτηση είχε και η κα Α.Δ. «*Ευελπιστώ στην καλύτερη υλοποίηση των προγραμμάτων τεκνοθεσιών και αναδοχών με τις νέες αυτές ρυθμίσεις. Θέλω να σταθώ ιδιαίτερα στην μετεκπαίδευση των επαγγελματιών και εν συνεχεία στην εκπαίδευση που εισάγεται για τους υποψήφιους γονείς*». Η Π.Χ. με τη σειρά της απάντησε «*νομίζω πως οι δυσκολίες στις εκάστοτε υπηρεσίες θα περιοριστούν σε ικανοποιητικό βαθμό με το νέο νόμο, ο οποίος φαίνεται να επιλύει αρκετά πρακτικά θέματα*».

Άλλοι Κοινωνικοί Λειτουργοί εμφανίστηκαν σχετικά διστακτικοί με τις νέες αλλαγές σε σύγκριση με το παρελθόν, με τον κ. Γ.Β. να απαντά «δεν νομίζω πως οι εσωτερικές δυσλειτουργίες των φορέων αντιμετωπίζονται ή δύνανται να περιοριστούν με το νέο νομοθετικό πλαίσιο». Η κα Κ.Σ. δήλωσε «Αυτό μένει να φανεί στην πράξη διότι είμαστε ακόμη στην αρχή των νέων νομοθετικών ρυθμίσεων». Η κα Μ.Β. επικεντρώθηκε στο γεγονός πως όπως και στο παρελθόν, έτσι και τώρα, δεν υπάρχει στοχευμένη μέριμνα για την συμβουλευτική υποστήριξη και εποπτεία των Κοινωνικών Λειτουργών στην παιδική προστασία «Δεν νομίζω ότι το ζήτημα της εποπτείας και συμβουλευτικής των επαγγελματιών που ασχολούνται με τους δύο αυτούς θεσμούς της παιδικής προστασίας θα επιλυθεί σε σημαντικό βαθμό με τις νέες ρυθμίσεις».

β) Σχετικά με τις προτάσεις των Κοινωνικών Λειτουργών για τη βελτίωση λειτουργίας των θεσμών τεκνοθεσίας και αναδοχής, αυτές έχουν να κάνουν κυρίως με την διεπιστημονική στελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών, τη λειτουργία της αναδοχής και της τεκνοθεσίας με ευρωπαϊκά πρότυπα, την τομεοποίηση των αρμοδιοτήτων των επαγγελματιών σε αυτοτελή τμήματα αναδοχής-τεκνοθεσίας στους φορείς που εργάζονται. Έτσι κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι όπως η κα Β.Α. τόνισε «Στελέχωση και συνεχής εκπαίδευση των επαγγελματιών που εργάζονται στην παιδική προστασία» και ο κος Φ.Κ. «Αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου, όπως τα ευρωπαϊκά πρότυπα». Η κα Α.Δ. και η κα Τ.Α. έδωσαν έμφαση στην τομεοποίηση των καθηκόντων των επαγγελματιών και κατά σειρά δήλωσαν «χρειάζεται να υπάρχει ξεχωριστή υπηρεσία η οποία θα έχει ως κύριο αντικείμενο την παιδική προστασία και ειδικότερα την εφαρμογή των θεσμών αναδοχής και τεκνοθεσίας», «απαραίτητα τα αυτοτελή τμήματα παιδικής προστασίας, ενίσχυση των υπηρεσιών και με άλλες ειδικότητες (Παιδοψυχίατρος, Νομικός, Ψυχολόγος, Επισκέπτης Υγείας, κ.α.), δημιουργία οικογενειακού δικαστηρίου και θέσπιση κοινωνικών υπηρεσιών στα Πρωτοδικεία της χώρας για την αντιμετώπιση των καθυστερήσεων που ανακύπτουν στην καθημερινή πρακτική».

Άλλες τοποθετήσεις είχαν χαρακτήρα αναμονής σχετικά με τις ήδη υπάρχουσες αλλαγές με την κα Κ.Σ. να αναφέρει «θα ήθελα να κρατήσω μία στάση αναμονής ώστε τα αποτελέσματα των νέων ρυθμίσεων να είναι ορατά σε ένα βάθος χρόνου και έπειτα να γίνουν προτάσεις για εκ νέου βελτιώσεις», όπως και η Ν.Ε. «Θεωρώ πως αρχικά θα πρέπει να δούμε ποιες από τις νέες ρυθμίσεις θα λειτουργήσουν πραγματικά και θα είναι εφαρμόσιμες και έπειτα μπορούμε να προτείνουμε τυχόν νέες βελτιώσεις».

Κλείνοντας και με αυτόν τον θεματικό άξονα όλοι οι ερωτώμενοι επαγγελματίες απάντησαν πως κρίνουν αναγκαία και απαραίτητη τη δια βίου επιμόρφωση και κατάρτισή τους πάνω σε θέματα παιδικής προστασίας, επικεντρώθηκαν επίσης στη χρησιμότητα συγκρότησης διεπιστημονικών ομάδων, καθώς και στην αναγκαιότητα για ατομική εποπτεία. Συγκεκριμένα, η κα Ν.Ε. είπε «Οι συνθήκες αλλάζουν καθημερινά, οπότε είναι απαραίτητη η δια βίου εκπαίδευση. Με επιμορφώσεις και σεμινάρια τα οποία θα έχουν συνέχεια, όχι απλά μία φορά τον χρόνο, καθώς και μετεκπαίδευση πάνω στους τομείς της παιδικής προστασίας σε όσους κοινωνικούς λειτουργούς το έχουν ανάγκη». Επίσης, η κα Μ.Β. ανέφερε «Μέχρι να κατανοηθούν οι αλλαγές μιας νομοθετικής ρύθμισης θα πρέπει να οργανώνονται συχνά σεμινάρια ανά 3μηνο ή 4μηνο. Από εκεί και πέρα βιωματικά εργαστήρια με στόχο την εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών, τα οποία θα μπορούσαν να οργανώνονται και σε επίσημα βάση». Η Α.Δ. έκανε αναφορά και για τις άλλες ειδικότητες οι οποίες θα ήταν καλό να συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά σεμινάρια των επαγγελματιών Κοινωνικών Λειτουργών «Συνεχί προγράμματα μετεκπαίδευσης όχι μόνο από Κοινωνικούς Λειτουργούς, αλλά

και Νομικούς, Ψυχολόγους και Παιδοψυχιάτρους». Κλείνοντας ο κος Γ.Β. απάντησε ότι «οκόπιμο είναι να υπάρχει διαρκής επιμόρφωση στα ζητήματα τεκνοθεσίας και αναδοχής με την έννοια της διάσπασης των δικαιωμάτων του παιδιού, της εξελικτικής ψυχολογίας και ψυχολογίας του παιδιού, της μελέτης περιπτώσεων και της διεπιστημονικότητας. Επίσης οκόπιμο είναι να υπάρχει ανώτερο όριο εργασίας σε αυτό το πλαίσιο και κατόπιν μετακίνηση, εφόσον το επιθυμεί ο επαγγελματίας, σε άλλο αντικείμενο για την αποφυγή της επαγγελματικής εξουθένωσης, η οποία σε τέτοια πλαίσια εργασίας αποτελεί συχνό φαινόμενο».

4.6 Συζήτηση επί των αποτελεσμάτων της έρευνας – προτάσεις

Με τη συγκεκριμένη έρευνα έγινε μια προσπάθεια πρώτης αποτίμησης της εφαρμογής του νέου νομοθετήματος για την τεκνοθεσία και την αναδοχή ανηλίκων και την σύγκρισή του με τις διατάξεις που ίσχυαν μέχρι τώρα, μέσα από τις απόψεις και τις αντιλήψεις των Κοινωνικών Λειτουργών. Οι επαγγελματίες αναφέρθηκαν σε όλες τις διαδικασίες που τροποποιήθηκαν με το Ν.4538/2018 και έχουν σχέση με την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους κατά την εξελικτική φάση μιας τεκνοθεσίας ή αναδοχής. Επιπλέον, επισημάνθηκε η σημασία του ρόλου του Κοινωνικού Λειτουργού, καθώς είναι εκείνος ο οποίος συντονίζει και ελέγχει τις διαδικασίες και είναι ο συνδεδεμένος κρίκος με όλα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα και τις υπηρεσίες.

Όπως αναφέρεται και στην αντίστοιχη βιβλιογραφία, η κοινωνική υπηρεσία / φορέας εποπτείας έχει την υποχρέωση να παρέχει υποστήριξη και ενημέρωση στους υποψήφιους ανάδοχους και θετούς γονείς κατά τη διαδικασία, αλλά και να τους παρέχει πληροφορίες για κάθε σχετική υπηρεσία που μπορεί να τους είναι διαθέσιμη για περαιτέρω συνεργασία. Η κοινωνική υπηρεσία μιας δομής παιδικής προστασίας ή της εκάστοτε Αντιπεριφέρειας είναι ο συνδεδεμένος κρίκος μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων και αυτή που επιτηρεί την τήρηση των κανόνων, των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων που απορρέουν σε όσους συμμετέχουν σε μια διαδικασία τεκνοθεσίας ή αναδοχής. (Μόσχος & Στρατιδάκη, 2012)

Τα οφέλη της αναδοχής και της τεκνοθεσίας είναι πολλαπλά για ένα παιδί. Οι συνεντευξιζόμενοι αναφέρθηκαν στη σημαντικότητα της οικογενειακής αποκατάστασης των παιδιών που δεν είναι δυνατό να μεγαλώσουν με τη φυσική τους οικογένεια και στην εφαρμογή πολιτικών και πρακτικών αποϊδρυματοποίησης. Η προστασία, η ασφάλεια και η έκφραση αγάπης προς όλα τα παιδιά αποτελεί δικαίωμά τους, κάτι το οποίο μπορεί να πετύχει μόνο μέσα σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον. Τα διεθνή δεδομένα και η εμπειρία στο πεδίο αναδεικνύουν τα σοβαρά ζητήματα που προκαλεί η ανατροφή σε ιδρύματα για μακρά χρονική περίοδο (Γεωργιάδης, 2002). Για το λόγο αυτό βασικός σκοπός του νέου Νόμου είναι η προώθηση και η διευκόλυνση των παιδοκεντρικών θεσμών αναδοχής και τεκνοθεσίας.

Σχετικά με τις αδυναμίες που εντοπίζονται μέχρι σήμερα στην υλοποίηση αναδοχών και τεκνοθεσιών, οι απαντήσεις όπως είδαμε ήταν ποικίλες. Πιο συγκεκριμένα, οι καθυστερήσεις στις δικαστικές αίθουσες για τις νομικές εκκρεμότητες κάθε παιδιού, ο μη καλός συντονισμός ανάμεσα σε υπηρεσίες και φορείς για τους ρόλους τους, η μη ύπαρξη διεπιστημονικής ομάδας με στόχο την εποπτεία και τη συμβουλευτική όλων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών, η υποστελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών, η αδυναμία υποστήριξης της βιολογικής οικογένειας, η πιθανή μη προώθηση εγκεκριμένων μονογονεϊκών οικογενειών (εξαιτίας της προτεραιότητας που δίνεται

στις πυρηνικές οικογένειες), ήταν σημαντικές αναφορές για την κατανόηση και καταγραφή των καθημερινών δυσκολιών και κωλυμάτων που αντιμετωπίζει ένας Κοινωνικός Λειτουργός κατά το στάδιο υλοποίησης αναδοχής και τεκνοθεσίας ανηλίκων.

Η πλειοψηφία των ειδικών της έρευνας θεωρεί πως στην Ελλάδα τα συνήθη κίνητρα των υποψήφιων ανάδοχων και θετών γονέων για έναρξη των διαδικασιών είναι κυρίως η ατεκνία και η κοινωνική επιταγή για ολοκλήρωση της οικογένειας με ένα παιδί. Βέβαια, όλα τα παραπάνω συνοδεύονται από το αίσθημα για προσφορά και αγάπη. Από τη βιβλιογραφική αναζήτηση αξίζει να αναφερθεί ότι αναμφισβήτητα η δύναμη της θέλησης και της αγάπης για την απόκτηση ενός παιδιού είναι το βασικότερο κίνητρο που οδηγεί στην πράξη της τεκνοθεσίας και αυτό ακριβώς είναι που αναζητούν ως βασικό κίνητρο οι Κοινωνικοί Λειτουργοί κατά την κοινωνική έρευνα που πραγματοποιούν με τους υποψήφιους γονείς. Οι υποψήφιοι γονείς επιθυμούν να νιώσουν τη χαρά της μητρότητας και της πατρότητας, τη χαρά της εξέλιξης ενός μικρού παιδιού μέσα από τις δικές τους προσπάθειες (Κουσίδου, 2000).

Τα χαρακτηριστικά εκείνα που καθιστούν έναν υποψήφιο ανάδοχο ή θετό γονέα κατάλληλο σύμφωνα με τους συνεντευξαζόμενους Κοινωνικούς Λειτουργούς είναι ένα σύνολο στοιχείων όπως η αγάπη, η ευελιξία, η ωριμότητα, η υγεία, η ισορροπία και η αφοσίωση.

Το δείγμα της έρευνας εστίασε, επίσης, στην υποστελέχωση των κοινωνικών υπηρεσιών, στην έλλειψη άλλων ειδικοτήτων όπως ψυχολόγος ή νομικός, στην επιφόρτιση των Κοινωνικών Λειτουργών με άλλα καθήκοντα, στη μη ύπαρξη εποπτείας των επαγγελματιών ως προς τις κύριες καθημερινές δυσκολίες που συναντάνε στις πρακτικές εφαρμογές των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας. Η πλειοψηφία του δείγματος συμφώνησε επίσης για την αναγκαία, συστηματική συχνότητα των επισκέψεων του Κοινωνικού Λειτουργού σε όλο το δίκτυο δραστηριότητας ενός ανηλίκου, ο οποίος βρίσκεται σε καθεστώς αναδοχής.

Σε ό,τι αφορά το νέο νομοθετικό πλαίσιο οι ρυθμίσεις κρίθηκαν αρκετά ικανοποιητικές από την πλειοψηφία των Κοινωνικών Λειτουργών που συμμετείχαν στην έρευνά μας. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ένας από τους στόχους της έρευνας ήταν μια αρχική αποτίμηση του νέου Νόμου για τις τεκνοθεσίες και τις αναδοχές, καθώς αρκετές από τις νέες νομοθετικές ρυθμίσεις δεν είχαν ακόμα πρακτική εφαρμογή κατά το χρονικό διάστημα υλοποίησης της παρούσας μελέτης. Επιπλέον, τρεις από τους δέκα Κοινωνικούς Λειτουργούς ανέφεραν ότι αναμένουν την έκδοση των Υπουργικών Αποφάσεων που θα δίνουν συγκεκριμένες κατευθύνσεις και εξειδικεύσεις για την εφαρμογή του νέου Νομοθετικού πλαισίου και εξέφρασαν την ανησυχία τους πως το δύσκαμπτο και γραφειοκρατικό πλαίσιο που υπάρχει στη χώρα μας για την υλοποίηση τεκνοθεσιών και αναδοχών δεν θα ξεπεραστεί σε σημαντικό βαθμό με το νέο αυτό Νόμο.

Στην συγκριτική ανάλυση του παλαιού και νέου νομοθετικού πλαισίου οι ερωτηθέντες Κοινωνικοί Λειτουργοί υποστήριξαν πως στην πλειοψηφία δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές ως προς τον δικό τους ρόλο. Οι διαφορές εστιάζονται σε πρακτικά κυρίως ζητήματα, στα σημεία της προετοιμασίας και της εκπαίδευσης των υποψήφιων αναδόχων και θετών γονέων, στις προθεσμίες που έχει κάθε στάδιο της διαδικασίας, στην εισαγωγή αυστηρών χρονοδιαγραμμάτων, στην τήρηση των σταδίων των διαδικασιών για την υλοποίηση αναδοχών και τεκνοθεσιών, στην επέκταση των δικαιωμάτων των ανάδοχων γονέων, καθώς και στην εγκατάσταση και εφαρμογή των ηλεκτρονικών μητρώων.

Επίσης, οι συνεντευξαζόμενοι στάθηκαν στην ανάγκη και τη χρησιμότητα των προγραμμάτων μετεκπαίδευσης των επαγγελματιών που εργάζονται στον τομέα της παιδικής προστασίας, τα οποία

θεσπίστηκαν με το νέο νομοθετικό πλαίσιο. Ωστόσο, διατυπώθηκαν αρκετές επιφυλάξεις για τη συχνότητα και τον τρόπο λειτουργίας αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Από την έρευνα διαφάνηκε ότι οι προτάσεις των κοινωνικών λειτουργών για την βελτίωση των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας εστιάζουν στην υποστολέγωση των κοινωνικών υπηρεσιών των Κέντρων Κοινωνικής Πρόνοιας, όχι μόνο από Κοινωνικούς Λειτουργούς, αλλά και από άλλες ειδικότητες που είναι απαραίτητες για την διεπιστημονικότητα. Αυτό υποστηρίζεται κι από την βιβλιογραφία, καθώς μία από τις πιο βασικές προϋποθέσεις για την επιτυχία ενός προγράμματος τεκνοθεσίας ή αναδοχής είναι η ύπαρξη και λειτουργία διεπιστημονικής ομάδας στο φορέα παιδικής προστασίας. Η διεπιστημονική ομάδα εκτός από το να συνεργάζεται αρμονικά μεταξύ της, θα πρέπει να χρησιμοποιεί κοινά εργαλεία επικοινωνίας και να δρα αποτελεσματικά στις πρακτικές της (Κουρμέτης & Λυράκος, 2008). Τέλος, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην πιθανότητα λειτουργίας αυτοτελών τμημάτων αναδοχής και τεκνοθεσίας στις δομές παιδικής προστασίας, για την ουσιαστική αντιμετώπιση των χρονικών καθυστερήσεων στην εφαρμογή των δύο πολυσήμαντων αυτών θεσμών, κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

Όσον αφορά τις προτάσεις προς βελτίωση των μέχρι σήμερα πρακτικών για τους θεσμούς της αναδοχής και της τεκνοθεσίας θα μπορούσαν να είναι :

Τα Ν.Π.Ι.Δ. ιδρύματα παιδικής προστασίας να εντάσσονταν με πιο ενεργό ρόλο και μέσω ειδικής διάταξης Νόμου, η οποία θα τροποποιεί και θα συμπληρώνει τον Ν.4538/2018, στο σύστημα εφαρμογής του θεσμού της αναδοχής, όπως άλλωστε φαίνεται να πραγματοποιείται αρκετές φορές ατύπως και δίχως ενιαίους κανόνες έως σήμερα.

Θα ήταν ωφέλιμο να δημιουργηθεί με πρωτοβουλία και ευθύνη των ιδιωτικών φορέων παιδικής προστασίας, πάντα όμως με την εποπτεία του Τμήματος Κοινωνικής Μέριμνας των Αντιπεριφερειών της χώρας, δίκτυο αναδόχων οικογενειών για κάθε ίδρυμα παιδικής προστασίας, από το οποίο θα επιλέγονται πρόσωπα ικανά να αναλάβουν τη φροντίδα φιλοξενούμενων παιδιών. Η διάγνωση της καταλληλότητας και η πιστοποίηση των οικογενειών να συνεχίσει να γίνεται μέσω των κοινωνικών υπηρεσιών των Αντιπεριφερειών, η εποπτεία όμως της ανάδοχης φροντίδας ίσως λειτουργούσε καλύτερα αν γινόταν σε συνεργασία των δημοσίων δομών με τους ιδιωτικούς φορείς παιδικής προστασίας. Πιθανόν με αυτό τον τρόπο να μπορέσουν να λειτουργήσουν και οι ευέλικτες μορφές αναδοχής, όπως για παράδειγμα η επείγουσα, η βραχεία και η επαγγελματική, έτσι κανένα παιδί να μην απαιτείται να διαμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ιδρυματικό πλαίσιο ή αν είναι δυνατό να μην εισάγεται καν σε αυτό.

Οι προϋπολογισμοί των ιδρυμάτων παιδικής προστασίας θα πρέπει να διαθέτουν ειδικό κονδύλιο για τη μηνιαία επιδότηση των ανάδοχων οικογενειών που εποπτεύουν ανά την Ελλάδα. Εξάλλου από τη μείωση των ανηλικών στα ιδρύματα παιδικής προστασίας μπορούν να εξοικονομηθούν σημαντικά ποσά, τα οποία είναι αναγκαία και ουσιαστικά να κατευθυνθούν για την ενίσχυση των ανάδοχων οικογενειών. Σύμφωνα με τεχνοοικονομικές μελέτες που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια το μηνιαίο συνολικό κόστος για ένα παιδί που ζει σε ένα ίδρυμα έχει υπολογιστεί στα 1500 ευρώ περίπου ως κρατική μικτή δαπάνη. Η ανάδοχη οικογένεια θα μπορούσε να επιδοτηθεί μηνιαίως με το ένα τέταρτο αυτού του ποσού και πάντα ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε παιδιού. Έτσι και η παιδική προστασία θα κοστίζει λιγότερο στο κράτος και το παιδί θα βρίσκεται σε ένα ασφαλές και υγιές οικογενειακό περιβάλλον (Βαμβακίδης, Φιλίππιδης, 2018).

Τέλος, πολύ βοηθητικό φαντάζει να υπάρχουν σε όλες τις Περιφέρειες της χώρας οι «ανάδοχοι πρώτης αγκαλιάς» κατά το πρότυπο του επιτυχημένου προγράμματος του Κέντρου Κοινωνικής Πρόνοιας Περιφέρειας Αττικής. Να είναι γονείς δηλαδή με βιολογικά τέκνα, να μην προσδοκούν απαραίτητα την παραμονή των παιδιών σε αυτούς και μόλις ένας ανήλικος βρίσκεται σε ανάγκη προστασίας να αναλαμβάνουν τη φροντίδα του μέχρι να βρεθεί οριστική λύση μέσω αναδοχής ή τεκνοθεσίας. Κανένα βρέφος ή παιδί δεν πρέπει να μένει για φύλαξη σε νοσοκομεία, τα οποία είναι χώροι υγειονομικών υπηρεσιών και όχι ιδρύματα παιδικής προστασίας. Θα πρέπει οι ανήλικοι να προσέρχονται στις υγειονομικές δομές μόνο για να υποβάλλονται στις απαραίτητες ιατρικές εξετάσεις και παιδοψυχιατρικές εκτιμήσεις, μετά την απομάκρυνση τους από τη βιολογική τους οικογένεια. Όλοι οι ανήλικοι έχουν δικαίωμα να έχουν δίπλα τους τον ανάδοχο «πρώτης ανάγκης» και να αποφεύγεται έτσι η διαμονή τους σε νοσογόνα περιβάλλοντα, όπου η παιδική προστασία δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να επιτευχθεί, ενώ απεναντίας πραγματοποιείται μία δευτερογενής κακοποίηση του απροστάτευτου ανηλίκου. (Watkins & Fisher, 2007)

5. Συμπεράσματα – Συζήτηση

Μετά την ψήφιση του Νόμου 4538/2018 και τη μέχρι σήμερα εφαρμογή των πρώτων άρθρων του γίνεται αντιληπτό, για ακόμα μία φορά, πως ποτέ ένας Νόμος από μόνος του δεν αρκεί για να αντιμετωπίσει ή να διορθώσει παθογένειες ετών.

Είναι γεγονός πως ο τελευταίος Νόμος δημιούργησε αρκετές προσδοκίες σε υποψήφιους ανάδοχους και θετούς γονείς, αλλά και σε οικογένειες που είχαν ήδη προχωρήσει σε αναδοχή ανηλίκων, καθώς διαφαινόταν πως θα δοθεί λύση σε πρακτικά και ουσιαστικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι ανάδοχες οικογένειες και οι υποψήφιες θετές και ανάδοχες οικογένειες π.χ. επέκταση των δικαιωμάτων των αναδόχων οικογενειών, μείωση της γραφειοκρατίας, εξάλειψη της αδιαφάνειας στις διαδικασίες, περιορισμός σημαντικών καθυστερήσεων στην αναδοχή και τεκνοθεσία ανηλίκων, κ.α.

Ωστόσο, η μέχρι σήμερα πραγματικότητα μας δείχνει πως υπάρχουν διάφοροι ακόμα αναβλητικοί παράγοντες που θα πρέπει να βελτιωθούν και νοοτροπίες που θα πρέπει να αλλάξουν, ώστε να επιτευχθεί το μοντέλο της αποϊδρυματοποίησης της παιδικής προστασίας στην Ελλάδα και οι παιδοκεντρικοί θεσμοί της αναδοχής και της τεκνοθεσίας να βρεθούν στο επίκεντρο. Σημαντικό επίσης είναι να αντιμετωπιστεί η υποστελέχωση των δομών παιδικής προστασίας και των κοινωνικών υπηρεσιών των Περιφερειών της χώρας και να προσληφθεί εξειδικευμένο επιστημονικό προσωπικό, ώστε να μπορέσουν να αναπτυχθούν οι αναδοχές και οι τεκνοθεσίες αξιόπιστα και με ουσιαστικές προοπτικές.

Επιπλέον, είναι αναγκαίο ένα εύλογο χρονικό διάστημα, το οποίο θα ποικίλει σε κάθε περίπτωση, ώστε να διαπιστώνεται αμετάκλητα από τους αρμόδιους δικαστικούς λειτουργούς αν η βιολογική οικογένεια πραγματικά αδυνατεί να φροντίσει τα τέκνα της ή κρίνεται ακατάλληλη να έχει την επιμέλεια και τη γονική τους μέριμνα. Αν και ο βασικός σκοπός της παιδικής προστασίας παραμένει η υποστήριξη με κάθε μέσο της φυσικής οικογένειας, ώστε να διατηρήσει την επιμέλεια και φροντίδα των τέκνων της, ωστόσο όταν αυτό είναι αδύνατο ή επιβλαβές για την ομαλή ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των ανηλίκων, τότε θα πρέπει να ενεργοποιούνται άμεσα οι θεσμοί της αναδοχής και της τεκνοθεσίας.

Είναι γεγονός, επίσης, ότι σε κάποια από τα ιδρυματικά πλαίσια της χώρας παρατηρείται η αντίληψη πως η μη προώθηση παιδιών σε αναδοχή και τεκνοθεσία εξασφαλίζει κατά κάποιο τρόπο τον λόγο ύπαρξης και χρηματοδότησης των πλαισίων αυτών. Σε αρκετές δομές φαίνεται ότι επιδιώκεται να υπάρχει μεγάλος αριθμός παιδιών υπό ιδρυματική φροντίδα, έτσι ώστε να δικαιολογούνται λειτουργικές δαπάνες και συντηρήσεις μεγάλων εγκαταστάσεων και κτιρίων. Για το λόγο αυτό επιδιώκεται συνεχής αύξηση του αριθμού των ανηλίκων που φιλοξενούνται στις δομές αυτές, ώστε να υπάρχει αντίστοιχη αύξηση των ετησίων προϋπολογισμών των δομών, παρά το γεγονός ότι έχει αποδειχθεί με πολλές τεχνοοικονομικές μελέτες ότι η προώθηση ανηλίκων σε αναδοχή και τεκνοθεσία, οδηγεί σε μείωση των δημοσίων δαπανών στον τομέα της παιδικής προστασίας. Οι φορείς παιδικής προστασίας έχουν τεράστιο έργο να επιτελέσουν για το συμφέρον των παιδιών που φιλοξενούν, αφού φυσικά πρώτα αντιληφθούν ότι βασική επιδίωξή τους θα πρέπει να είναι η τοποθέτηση των παιδιών αυτών σε ανάδοχες ή θετές οικογένειες και εν συνεχεία η διαρκής στήριξη των οικογενειών αυτών και όχι η διατήρηση της ιδρυματοποίησης. (Eschelbach Hansen, 2007)

Μία μεγάλη δυσκολία στην προώθηση του θεσμού της αναδοχής, είναι το γεγονός, ότι η Πολιτεία φαίνεται μέχρι σήμερα να αντιμετωπίζει τον θεσμό αυτό ως τεκνοθεσία, εφόσον ζητά από τους ανάδοχους γονείς να φροντίζουν τους ανηλίκους που επιμελούνται με αποκλειστικά δικά τους έξοδα σε πολλές περιπτώσεις ανά την Ελλάδα, με ελάχιστες θεσμικές διευκολύνσεις και με περιορισμένα κοινωνικά και εργασιακά δικαιώματα. Παράλληλα, οι ανάδοχοι γονείς είναι ανά πάσα στιγμή σε “ετοιμότητα” να παραδώσουν το ανάδοχο παιδί στη φυσική ή θετή οικογένεια, όποτε αυτό τους ζητηθεί από τους αρμόδιους φορείς παιδικής προστασίας. Η πρακτική αυτή αποθαρρύνει πολλούς υποψήφιους γονείς να προχωρήσουν σε αναδοχή, η οποία μπορεί υπό προϋποθέσεις να μετεξελιχθεί και σε τεκνοθεσία, υπό το φόβο της ματαιώσης και της δίχως λόγο συναισθηματικής επένδυσης.

Ακόμη παρατηρείται ότι συνεχίζεται η ύπαρξη ενός κλίματος σύγχυσης και ασάφειας ρόλων και αρμοδιοτήτων των Κοινωνικών Λειτουργών και των άλλων ειδικών επιστημόνων στις αρμόδιες Κοινωνικές, Δικαστικές και Υγειονομικές υπηρεσίες. Ούτε με το νέο Νόμο φαίνεται να υπάρχουν σαφείς κατανομές αρμοδιοτήτων, με αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις η τλαιπωρία των απροστάτευτων ανηλίκων να συνεχίζεται, με πολλούς ειδικούς να μιλούν ακόμα και για δευτερογενή κακοποίηση, με το να γίνονται οι απροστάτευτοι ανήλικοι “μπαλάκι” μεταξύ των υπηρεσιών.

Στη Ελλάδα, η διαδικασία της τεκνοθεσίας ενός παιδιού από ένα ίδρυμα παιδικής προστασίας, είναι μέχρι σήμερα μια διαδικασία μακρόχρονη και απαιτητική. Ο Νόμος 4538/2018 για την Αναδοχή και την Τεκνοθεσία παρά τα όποια προβλήματα φαίνεται να μην επιλύει, αναβαθμίζει και βελτιώνει σημαντικά τους δύο θεσμούς παιδικής προστασίας και ενισχύει τη μέριμνα και την ιδιαίτερη φροντίδα εκ μέρους του κράτους, μειώνοντας αισθητά σε κάποιες περιπτώσεις το χρονικό όριο για την ολοκλήρωση των διαδικασιών, κυρίως της τεκνοθεσίας, με την επίσπευση και διαφάνειά τους. Επίσης, με το νέο Νόμο γίνεται ευρύτερα γνωστός ο θεσμός της αναδοχής, που ενώ ως θεσμός υφίσταται στη χώρα μας από το 1993, εν τούτοις δεν είναι μέχρι σήμερα κατανοητός και αποδεκτός από την ελληνική κοινωνία.

Τέλος, οι σημαντικές αλλαγές που είδαμε ότι εισάγει το νέο νομοθετικό πλαίσιο στα σημεία της προετοιμασίας και της εκπαίδευσης των υποψήφιων αναδόχων και θετών γονέων, στις προθεσμίες που υπάρχουν πλέον σε κάθε στάδιο της διαδικασίας με την εισαγωγή αυστηρών χρο-

νοδιαγραμμάτων, στη τήρηση με διαφάνεια των διαδικασιών για την υλοποίηση αναδοχών και τεκνοθεσιών με την εγκατάσταση και εφαρμογή ηλεκτρονικών μπτρώων, καθώς και η σημαντική επέκταση των δικαιωμάτων των ανάδοχων γονέων, αποτελούν ουσιαστικές ρυθμίσεις που πιστεύουμε ότι μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη και προώθηση των θεσμών της αναδοχής και της τεκνοθεσίας και στη χώρα μας. Άλλωστε πολλές από τις νέες αυτές ρυθμίσεις έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία σε χώρες του ευρωπαϊκού βορρά, όπου η τεκνοθεσία και κυρίως η αναδοχή ανηλίκων αποτελούν τους κύριους μηχανισμούς παιδικής προστασίας και έχουν αποδειχθεί άμεσοι και αποτελεσματικοί στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της αποκατάστασης ανηλίκων που βρίσκονται για ποικίλους λόγους υπό συνθήκες κοινωνικής ευαλωτότητας.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

- Αιτιολογική έκθεση στο Σχέδιο Νόμου 4538/2018. *Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας*. Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων.
- Αμπατζόγλου, Γ. (2002). *Αλλάζοντας χέρια*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Βαμβακίδης, Σ., Φιλιππίδης, Γ., (2018). «Προγράμματα Αναδοχής και Υιοθεσίας ως σύγχρονοι θεσμοί παιδικής προστασίας στην Ελλάδα», 2ο Πανελλήνιο Συνέδριο Διδακτικής, Παιδαγωγικής και Τεχνολογιών της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών. 23, 24 και 25 Νοεμβρίου 2018, Καβάλα.
- Γεώργαρου, Ε. (2016). *Η αναδοχή ως θεσμός κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων*, Αθήνα : Νομική Βιβλιοθήκη.
- Γεωργιάδης, Δ. (2002). *Τα παιδιά που (ακόμη) τοποθετούνται σε ιδρύματα, οι ανάγκες τους και οι παρεμβάσεις των παιδοψυχιατρικών υπηρεσιών*. Στο Αμπατζόγλου, Γ. (2002). *Αλλάζοντας Χέρια*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- Κανδυλάκη, Α. (2008). *Παιδική Προστασία και Φροντίδα : περιπτώσεις Βρετανίας, Σουηδίας και Γερμανίας*. Εισήγηση στο 3ο Διεθνές Συνέδριο της Κοινωνικής Πολιτικής: Κοινωνική Μεταρρύθμιση και Αλλαγές στο μείγμα Δημοσίου-Ιδιωτικού στο πεδίο της Κοινωνικής Προστασίας, Πετμεζίδου, Μ., Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ. έκδοσης Πρακτικών). Αθήνα: Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής.
- Κουσίδου, Τ. (2000). *Υιοθεσία : Τάσεις - Πολιτική- Πρακτική*, Αθήνα: Γρηγόρη.
- Μόσχος, Γ. & Στρατιδάκη, Σ. (2012). *Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων, Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού*. Συνήγορος τους Πολίτη, 09/2012.
- Σινδρου, Μ. (2001). *Ανάδοχη Φροντίδα, Επιμέλεια Θεανώ Καλλινικακή*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Φ.Ε.Κ. 192, Τεύχος Α, (1992). *Νόμος 2101/1992 : Κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού*. Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων, 02.12.1992.
- Φ.Ε.Κ. 278, Τεύχος Α, (1996). *Νόμος 2447/1996 : Κύρωση ως κώδικα του σχεδίου νόμου Υιοθεσία επιτροπεία και αναδοχή ανηλίκου δικαστική συμπάρασταση δικαστική επιμέλεια ξένων υποθέσεων και συναφείς ουσιαστικές δικονομικές και μεταβατικές διατάξεις*. Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων, 30-12-1996.

- Φ.Ε.Κ. 241, Τεύχος Α, (2008). *Νόμος 3719/2008 : Μεταρρυθμίσεις για την οικογένεια, το παιδί, την κοινωνία και άλλες διατάξεις*. Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων, 26.11.2008.
- Φ.Ε.Κ. 101, Τεύχος Α, (2009). *Νόμος 3765/2009 : Κύρωση της Σύμβασης για την προστασία των παιδιών και τη συνεργασία σχετικά με τη διακρατική υιοθεσία*. Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων, 01.07.2009.
- Φ.Ε.Κ. 85, Τεύχος Α, (2018). *Νόμος 4538/2018 : Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις*. Αθήνα : Βουλή των Ελλήνων, 16-05-2018.
- Φ.Ε.Κ. 1163, Τεύχος Β, (2019). *Υπ' αριθμ. Δ11/οικ. 13734/538 Κοινή Υπουργική Απόφαση : Ανάπτυξη και Λειτουργία Πληροφοριακού Συστήματος Ειδικών και Εθνικών Μπρωτών Ανηλίκων, Αναδοχής και Υιοθεσίας*. Αθήνα, 8-4-2019.
- Φ.Ε.Κ. 3329, Τεύχος Β, (2020). *Υπ' αριθμ. Δ11/οικ. 31931/1272 Κοινή Υπουργική Απόφαση : Καθορισμός της διαδικασίας, των αρμοδίων φορέων, της χρονικής διάρκειας καθώς και κάθε άλλου οχετικού θέματος που αφορά στη σύνδεση των ανηλίκων που είναι εγγεγραμμένοι στο Εθνικό Μπρώο Ανηλίκων με τους υποψήφιους αναδόχους και τους υποψήφιους θετούς γονείς που είναι εγγεγραμμένοι στο Εθνικό Μπρώο Υποψήφιων Αναδοχών Γονέων και στο Εθνικό Μπρώο Υποψηφίων Θετών Γονέων αντιστοίχως*, Αθήνα, 8-8-2020.
- Φερέτη, Ε. και άλλοι (1998). *Αποσπάσματα από: Οδηγό για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*. Αθήνα: Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού.
- Φουντεδάκη, Κ. (2010). *Υιοθεσία, ο Ν.2447/1996. Οι τροποποιήσεις και η εφαρμογή του*, Αθήνα: Σάκκουλας.
- Χρυσικός, Φ. (2002). *Το μετέωρο βήμα της ιδρυματικής φροντίδας: Εμπειρίες από την συνεργασία με υπηρεσίες παιδικής προστασίας*. Στο Αμπατζόγλου, Γ. (2002). *Αλλάζοντας Χέρια*. University Studio Press, Θεσσαλονίκη.

Ξενόγλωσση

- Bullock, R., Little, M., & Taylor, K. (2004). *Going Home: Findings and guidance to help professionals make good judgments about the re-unification of families*. Dartington: Warren House Press.
- Eschelbach Hansen, M. (2007). *The Value of Adoption*. *Adoption Quarterly*, 10 (2): 65-87.
- Kallio, H., Pietilä, A.M., Johnson, M., & Kangasniemi, M., (2016). Systematic methodological review: developing a framework for a qualitative semi-structured interview guide. *Journal of Advanced Nursing*, 72(12), 2954-2965.
- Palacios, J., Rolock, N., Selwyn, J. & Barbosa- Ducharne, M. (2019). *Adoption Breakdown: Concept, Research, and Implications*. *Research on Social Work Practice*, Vol. 29(2): 130-142.
- Rabionet, S.E., (2011). How I Learned to Design and Conduct Semi-Structured Interviews: An Ongoing and Continuous Journey. *Qualitative Report*, 16(2), 563-566.
- Watkins, M. & Fisher, S. (2007). *Talking with young children about adoption*. Publication : Gema.

